

Baťa

Příběh české stopy v zahraničí

Hana Marešová

Úvod

Národní hrdost se podle S. Balíka (2011) nedá naučit. Dá se ale vycítit ze vztahu učitelů k žákům a jejich životu, k tomu, jak se starají a zapojují do dění kolem sebe. Aktivním přístupem k místu, kde člověk žije, vzniká zároveň pocit hrdosti na odvedenou práci, která je zároveň svázána s daným místem a komunitou, v jejíž prospěch člověk koná dobro. Toto konání tak nemusí být nutně svázáno s rodnou zemí, a tak vzniknou situace, kdy člověk může vykonat mnoho pro jinou komunitu než pro tu, do které se narodil. A zároveň tím automaticky nechává v cizí zemi otisk své země rodné. Jedním z takových příběhů je dlouhá cesta rodiny Baťa.

1 Vznik závodu

Baťa, nebo také Baťovy závody byla a dosud je velká česká (původně československá) obuvnická firma, kterou založili v roce 1894 ve Zlíně sourozenci Anna, Antonín a Tomáš Baťovi.

Od roku 1932, po tragické smrti jednoho ze zakladatelů firmy Tomáše Bati, převzal veškerý majetek firmy na základě dědické dohody Jan Antonín Baťa. Ten v letech 1932-1942, tedy v letech nejhlubší světové krize, vytvořil jako generální ředitel společnosti Baťa za pouhých 7 let (v roce 1939 byl již nacisty vyhnán z ČSR) jednu z největších firem na světě, kterou tvořilo celkem 120 společností, 5810 obchodů a 105 700 zaměstnanců.

V roce 1939 v důsledku politické situace byly slovenské továrny vyčleněny pod "Baťa, slovenská účastinná spoločnosť" se sídlem

v Šimonovanech. V době znárodnění se československý koncern Baťa zabýval 40 výrobními odvětvími. Od 1. ledna 1949 byly Baťovy závody ve Zlíně přejmenovány na Svit. Ze slovenské firmy Baťa vzniklo několik podniků a výroba obuvi byla sloučena se Závody 29. srpna (ZDA) v Partizánském.

Po 2. světové válce byly Baťovy závody v socialistických zemích znárodněny bez náhrady, pobočky v kapitalistických zemích zůstaly v rodinném vlastnictví a byly řízeny jak z Jižní Ameriky (Jan Antonín Baťa), tak ze Severní Ameriky z Kanady (rodinou Tomáše Bati ml.). Současné evropské sídlo společnosti se nachází ve švýcarském Lausanne. Centrála pro Českou republiku je v současné době opět ve Zlíně. V roce 2004 *Guinnessova kniha rekordů* označila firmu Baťa za největšího výrobce a prodejce obuvi na světě, s počtem 4458 firemních prodejen po celém světě, více než 100.000 nezávislých prodejců a franšíz a více než 14 miliardami prodaných párů obuvi v roce 2004.

2 Baťova města ve světě

Ještě v Československu v roce 1938 vydal J. A. Baťa knihu *Budujeme stát pro 40 000 000 lidí*, v níž veřejnosti představil své rozsáhlé hospodářské plány. V roce 1939 odešel J. A. Baťa do exilu v USA a usadil se v Brazílii, kde vzniklo nové centrum pro řízení zahraničních Baťových podniků. Od r. 1941 začal budovat nová pracoviště, výrobu a nová města v Jižní Americe, v Brazílii. Od roku 1938 budoval závod v Kanadě také jeho synovec Tomáš Jan Baťa. Vedení zlínské firmy tak tvořili Dominik Čipera, Hugo Vavrečka, František Malota a Josef Hlavnička. Po 2. světové válce byl vývoj firmy rozdělen. Novým centrem firmy Baťa se stala Kanada (synovec Tomáš J. Baťa).

V každém státě, kde J. A. Baťa vybudoval svou firmu, vždy postavil nejen samotnou továrnu, ale také veškeré zázemí pro ni a její zaměstnance. Sám vyráběl suroviny a prodával je bez zprostředkovatelů, čímž ušetřil náklady.

Např. v dnešních Otrokovicích postavil vlastní koželužnu, ve Zlíně vybudoval podnik na výrobu strojů a vlastnil pole a lesy. Pro své zaměstnance postavil baťovské domky (v té době luxusní bydlení) a ubytovny, které byly spolu s vysokými mzdami v továrně hlavním důvodem přílivu pracovních sil a rozšíření Zlína. Byly zde také školy pro budoucí zaměstnance, mateřské školy a další služby. Celý Zlín byl postaven podle jednotného funkcionalistického plánu architekta Františka Lydie Gahury, nazvaného Zahradní město. Rozvoj Zlína pokračoval i po smrti Tomáše Bati. Za Jana Antonína Bati byla například postavena administrativní budova č. 21, dokončen obchodní dům a hotel a také vznikly Studijní ústavy.

Na obdobném principu pak vznikla „Baťovská městečka“ obklopující Baťovu továrnu i v rámci dalších obcí, např. Napajedla, Dolní Němčí, Sezimovo Ústí nebo Zruč nad Sázavou.

Výčet těchto „mestec“ v zahraničí je ohromující – na Slovensku to bylo Partizánske, Svit, Nové Zámky, Bošany, v evropských zemích ve Spojeném království Tilbury (East Tilbury), v Belgii Senefre, v Holandsku Best (Batadorp), v Itálii Veca, v Chorvatsku Vukovar (Borovo Naselje), v Polsku Chetmek a Krapkowice, v Maďarsku Tiszaföldvár. Na americkém kontinentu to byla zejména Brazílie, kde vznikla města Batatuba, Bataypora, Bataguassu, Mariapolis, Indiana nebo Anaurilandia, dále v Chile Peñaflores. V USA to byl Belcamp. V Asii pak vznikly v Indii Batanagar nebo Bataganj a v Pákistánu Batapur.

3 Brazílská stopa

Nejvýraznější stopu zanechal Baťa v Brazílii, kam odešel v roce 1939 do exilu a kde našel po svém příchodu pouze holou půdu. V džunglích, kde nebyly ani silnice, založil výnosný chov skotu, který oblast podporuje dodnes. Za své kolonizační úsilí byl Brazílií v roce 1957 navržen na Nobelovu cenu za mír.

Od r. 1941 zde začal budovat nová pracoviště, výrobu a celá nová města. K prvním patřila města Batatuba, Bataguassu, Mariópolis a dále Batayporã, které se nachází na území státu Mato Grosso do Sul (MS), jednoho ze 27 brazilských federativních států, který leží na středozápadě Brazílie. Batayporã (v jazyce indiánů Guaraní "Baťova dobrá voda") bylo založeno v 50. letech 20. století. V Brazílii vybudoval Baťa nejen funkční a dodnes vzkvétající města. Rovněž postavil 2,5 kilometrový most přes řeku Paraná, který nese jeho jméno.

Erasmus+

Všechna Baťova města byla na první pohled rozeznatelná – s obdobnou architekturou typických červených cihlových „baťovských domků“, asi nejtypičtější jsou dnes domy od architekta Karfíka v typickém cihlovém provedení, které ubytovaly čtyři rodiny. I továrny byly stavěny v duchu funkcionalismu a vycházely z ideálů konstruktivistické meziválečné architektonické a urbanistické avantgardy.

Závěr

Baťovo působení patří k jedné z nesmazatelných českých stop ve světě, kdy aktivita jednoho člověka a jeho blízkých dokázala pomoci místním komunitám na mnoha kontinentech a zrealizovat dlouhodobě udržitelné dílo, ze kterého potomci tehdejších generací prosperují dodnes. Jak uvádí M. Zelený, při procházkách dnešními Baťovými městy v Brazílii, kdy člověk čte pamětní desky a objímá bronzové sochy slavného Čecha, procházejí jím na jedné straně inspirující vlny hrdosti, obdivu a radosti na straně druhé, ale i pocity studu nad tím, jakým způsobem je Baťa některými stále ještě hodnocen ve své původní vlasti. Nesporné však je, že Baťa zůstane nejen pro české obyvatele příkladem aktivity, resilience, sebedůvěry, nezávislosti, autonomie a podnikatelské excelence.

Tento článek byl podpořen projektem NAETINEM (Reflection of National and European Identity in the New Millennium) č. 2019-1-CZ01-KA203-061227

Zdroje

1. <https://hlidacipes.org/milan-zeleny-ctyri-mesta-most-tovarny-jak-jan-a-bata-menil-brazilii/>
2. https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/narodni-hrdost-se-podle-politologa-naucit-neda_201110271941_mvydrova?mob=1
3. <http://svet.tomasbata.org/amerika/brazilie/>